

АРТТЭРАПІЯ Ё СТАНДАРЦЕ ПА САЦЫЯЛЬНАЙ РАБОЦЕ

Глыбокае і ўсебаковае асэнсаванне ролі культуры ў трансфармацыйны перыяд развіцця грамадства сведчыць аб тым, што сацыяльна-культурная дзейнасць аб'ектыўна становіцца ўмовай удасканалення сацыяльнай рэчаіснасці, важнай формай самавыяўлення, самарэалізацыі асобы. Перамены ў змесце і арганізацыі сацыяльна-культурнай, адпачынкавай дзейнасці, якія распачаліся ў канцы 80-х гадоў, патрабавалі пераасэнсавання і карэкціроўкі дзейнасці навучальных устаноў па падрыхтоўцы работнікаў культуры і мастацтва.

У першай палове 90-х гадоў у вышэйшых навучальных установах культуры і мастацтва з'явіліся якасна новыя спецыяльнасці: сацыяльны работнік-псіхолаг, менеджэр, сацыяльны педагог, культуролог, рэжысёр народных абрадаў і свят, арганізатар сацыяльна-культурнай дзейнасці і інш.

Агульнай падставай для ўзнікнення новых культуралагічных спецыяльнасцей з'явілася сацыяльна-культурная дзейнасць, скіраваная на стварэнне ўмоў для найбольш поўнага развіцця, самасцвярджэння і самарэалізацыі асобы, групы людзей у сферы адпачынку. Роля арганізатара адпачынку насельніцтва набыла асаблівую сацыяльную каштоўнасць у сувязі з тым, што ў сацыяльна-культурнай, адпачынкавай сферы цэнтрам усеагульнага прыцягнення сталі малыя групы, камерныя формы пазнавальнай, культурна-творчай, рэкрэацыйнай дзейнасці. Уводзячы новыя спецыяльнасці, сацыяльна-культурныя інстытуты зыходзілі з таго, што мэтай устаноўкай культуролога, менеджэра, сацыяльнага работніка посткатастрофнага соцыуму павінна быць развіццё ў канкрэтнай супольнасці людзей творчых

здольнасцей, а таксама метадаў, з дапамогай якіх гэтыя здольнасці фарміруюцца і рэалізуюцца.

У разглядаемы перыяд у заходнееўрапейскіх краінах вялікую папулярнасць набыла дзейнасць па выкарыстанні прыкладных відаў мастацкай творчасці для творчага самавыяўлення асобы. Асабліва эфектыўным з'яўляецца метада арттэрапіі, які разглядаецца як эфектыўны сродак адаптацыі чалавека з дапамогай пластычнай выяўленчай творчасці. Тэрмін "арттэрапія" прапанаваны ў пачатку XX ст. рускім урачом А.І.Яроцкім для абазначэння спецыяльнага псіхатэрапеўтычнага метада, што ўздзейнічае на асобныя бакі душэўнага жыцця (Яроцкий А. Идеализм как физиологический фактор. — Юрьев, 1908). Творчыя віды рэабілітацыі (у прыватнасці, разьба па дрэве, чаканка, лепка, маляванне, выпальванне, выраб мазаікі, вітражоў, цацак з тканіны, гліны і інш.) актыўна ўкараняюцца ў практыку рэабілітацыйных цэнтраў, псіхіятрычных і агульнасаматычных шпіталяў, клінік, школ, турмаў, універсітэтаў і іншых устаноў. У літаратуры, прысвечанай рэабілітацыйным функцыям прыкладных відаў мастацкай творчасці, падкрэсліваецца асаблівае значэнне мастацтва як гарманізуючага фактару. Далучэнне да мастацтва садзейнічае ўзбагачэнню духоўнага свету чалавека, стымулюе яго творчую актыўнасць і сацыякультурную дзейнасць.

Самадзейная выяўленчая творчасць, якая актыўна развівалася ў рэгіёнах, найбольш пацярпелых ад чарнобыльскай катастрофы, з'яўляецца актыўнай формай далучэння насельніцтва да мастацтва. У Гомельскай і Магілёўскай абласцях у 1997 г. існавалі 502 гурткі і майстэрні па дэкаратыўна-прыкладным мастацтве, у структуры аматарскіх аб'яднанняў было шмат дамоў рамёстваў, студый жывапісу (Культурнае жыццё рэспублікі. Стан, праблемы, тэндэнцыі: Статыстыч. агляд тэатральна-відовішчных і культурна-асветных устаноў сістэмы Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь за 1997 год. — Мн., 1998. — С. 32). Аб размаху

выяўленчай самадзейнасці сведчыць колькасць выставак народнай творчасці і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, якія арганізоўваліся на Гомельшчыне і Магілёўшчыне. Толькі ў 1997 г. там праведзена 3420 выставак (Культурнае жыццё рэспублікі. Стан, праблемы, тэндэнцыі: Статыстыч. агляд тэатральна-відовішчных і культурна-асветных устаноў сістэмы Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь за 1997 год. — Мн., 1998. — С. 43). Дарэчы, у сучаснай замежнай арттэрапіі для павышэння адаптацыйных здольнасцей чалавека актыўна выкарыстоўваюцца аналіз і інтэрпрэтацыя хворымі існуючых твораў мастацтва. Таму наладжваемыя музеямі, клубамі, абласнымі грамадска-культурнымі цэнтрамі, дамамі вольнага часу, аддзеламаі культуры выставы можна эфектыўна выкарыстоўваць дзеля рэабілітацыі сродкамі мастацтва.

Арттэрапеўты прыйшлі да высновы, што на хворых дабратворна ўплываюць не толькі сузіранне твораў жывапісу, але ў яшчэ большай ступені непасрэдны ўдзел у маляванні, лепцы і іншых падобных занятках. Шматлікія даследаванні клініцыстаў паказваюць, што маляванне дапамагае хвораму чалавеку перш за ўсё тым, што адцягвае ад перажыванняў, патрабуе затраты ўсіх эмацыянальных і інтэлектуальных сіл. Расійскія псіхатэрапеўты Г.В.Буркоўскі і Р.Б. Хайкін падкрэслівалі камунікатыўную ролю сумеснага малявання. Яны адзначалі, што з яго дапамогай можна пераадолець фрустрацыю, змяніць самаацэнку чалавека (Бурковский Г.В., Хайкин Р.Б. Использование изобразительного творчества в психотерапевтической группе психических больных // Исследование механизмов и эффективности психотерапии при нервно-психических заболеваниях: Респ. сб. науч. трудов / Под ред. В.Е.Рожнева и Б.Д.Карвасарского. — Л., 1982. — С.17).

Аналіз самадзейнай творчасці Падняпроўя і Усходняга Палесся сведчыць аб тым, што ў гэтым рэгіёне яна існуе ў дзвюх формах: арганізаванай, дзе пэўная частка мастакоў-аматараў аб'яднана ў студыі, гурткі, творчыя клубы, і ў форме

самастойнай працы. Першая з іх характарызуецца тым, што ў ёй самадзейныя аўтары працуюць у калектыўных аб'яднаннях пад непасрэдным кіраўніцтвам прафесійных або вопытных самадзейных мастакоў. У гэтым выпадку ўзнікае добрая магчымасць арганізацыі праектыўнай арттэрапіі, задачай якой з'яўляецца атрыманне дадатковай інфармацыі аб праблемах асобных людзей ці групы ў цэлым. Праектыўны малюнак садзейнічае выяўленню і асэнсаванню цяжка вербалізаваных праблем і перажыванняў чалавека. Для праектыўнай арттэрапіі якасць не мае істотнага значэння. Тэмы, прапанаваныя для малявання, могуць быць разнастайнымі, тычыцца як індывідуальных, так і агульных праблем.

Арттэрапеўты заўважылі дабраторны ўплыў на псіхіку дэадаптаваных людзей такіх мастацка-прыкладных работ, як лепка, пляценне, вязанне, вышыўка. Гэтыя віды творчасці таксама плённа развіваліся ў вывучаемым рэгіёне. Асаблівага развіцця ў Падняпроўі і Усходнім Палессі дасягнула керамічная творчасць, якая актыўна адроджалася і засвойвалася жыхарамі гарадоў і вёсак. Пад кіраўніцтвам самадзейных майстроў і кваліфікаваных выкладчыкаў укараняліся розныя спосабы вытворчасці ганчарных вырабаў і іх апрацоўкі. Пры дапамозе ганчарнага круга і ручной лепкі вырабляліся посуд гаспадарчага прызначэння і утылітарна-дэкаратыўная кераміка.

Папулярным відам самадзейнага мастацтва ў даследуемым соцыуме з'яўляецца выраб разнастайных рэчаў з такіх танных і шырокадасупных матэрыялаў, як салома, лаза, луб, бяроза, карань, чарот і інш. Апошнія выкарыстоўваюцца як матэрыял для пляцення рэчаў бытавога прызначэння, стварэння прадметаў утылітарных і дэкаратыўных.

Абагульняючы вышэйсказанае, можна зрабіць такую выснову: дзейнасць сацыяльна-культурных інстытутаў Падняпроўя і Палесся па вывучэнні, захаванні і развіцці народнага мастацтва стварае перадумовы для актыўнага

выкарыстання арттэрапіі, гештальттэрапіі ў мэтах карэкцыі кагнітыўнай, эмацыянальнай і паводзінскай сфер дэадаптаванага чалавека.

Адзін з накірункаў сучаснай арттэрапіі ўяўляе выкарыстанне танца, пластыкі і рытмікі ў лячэбных і прафілактычных мэтах. Развіццё харэатэрапіі пачалося ў 30-я гады XX ст., яго станаўленне было звязана з псіхатэрапеўтычнай дзейнасцю Чэйза. Распрацоўкай гэтага арттэрапеўтычнага метаду займаліся таксама Т.Менегеці і С.Слаўсан, якія адносілі харэатэрапію да формаў тэрапіі фізічнай актыўнасцю (Менегетти А. Музыка души. Введение в онтопсихологическую музыкотерапию. — СПб., 1992; Slavson S.R. Die Arten oder Gruppenpsychotherapie und ihre Klinische Anwendung // Psychoanalytische Therapie in Gruppen. — Stuttgart, 1971).

У працэсе псіхадынамічнай харэатэрапіі, на думку спецыялістаў, вырашаецца ізалявана або комплексна шэраг задач. Гэта тэрапія занятасці і павышэнне рухальнай актыўнасці, камунікатыўны трэнінг і арганізацыя сацыятэрапеўтычных зносін, расслабленне і рост дэадаптаванай асобы, пошук аўтэнтычных шляхоў развіцця. Харэаграфічныя заняткі маюць некалькі аспектаў — псіхатэрапеўты вылучаюць фізічны, псіхічны і сацыяльны. У клінічнай практыцы харэатэрапія ажыццяўляецца ў формах актыўнай групавой і індывідуальнай псіхатэрапіі. У пазаклінічных умовах нярэдка выкарыстоўваюцца міжгрупавая, сацыядраматычная і сацыяльная формы, якія выступаюць у выглядзе масавых танцавальных рытуалаў і фестываляў. Думаецца, у сувязі з актыўным адраджэннем культуры народнага танца, развіццём спартыўна-бальных і сучасных танцаў у даследуемым соцыуме можна выкарыстоўваць харэатэрапеўтычны метады для пераадолення пачуцця трывогі, безабароннасці і бессэнсоўнасці існавання.

Аналіз метадаў і прыёмаў рэабілітацыйных праграм, якімі карыстаюцца заходнееўрапейскія медыцынскія і

сацыякультурныя ўстановы, сведчыць аб іх эфектыўным уздзеянні на працэс аднаўлення ў хворых станоўчага ўспрымання жыцця, сям'і, грамадства. Сацыяльна-псіхалагічная рэабілітацыя сродкамі мастацтва і творчай дзейнасці ў апошняй чвэрці XX ст. выйшла за межы медыцынскіх устаноў, стала адным з накірункаў дзейнасці ўстаноў мастацтва і культуры. Так, у Венгрыі, Польшчы існуе шырокая сетка дамоў танца, дзе людзі розных узростаў з дапамогай музыкі, харэаграфіі здымаюць псіхічнае напружанне.

Цэнтры музыкатэрапіі, арттэрапіі створаны практычна ва ўсіх краінах свету. У 1969 г. у ЗША ўзнікла Амерыканская арттэрапеўтычная асацыяцыя. Крыху пазней падобныя арганізацыі з'явіліся ў Англіі, Галандыі, Японіі. Масавым тыражом выдаецца "Амерыканскі часопіс арттэрапіі".

У 90-я гады некаторымі сацыяльна-культурнымі ўстановамі Беларусі былі зроблены першыя крокі па выкарыстанні мастацка-творчай дзейнасці для прафілактыкі захворванняў, лячэння і прыстасавання дэадаптаваных людзей да жыцця і працы. Заслугоўвае ўвагі і навуковага даследавання дзейнасць Рэспубліканскага цэнтра вольнага часу інвалідаў, які ў рэабілітацыйных мэтах актыўна выкарыстоўвае мастацка-творчую дзейнасць. Пры цэнтры функцыянуюць тэатральна-драматычныя, харэаграфічныя, вакальна-харавыя, музычна-інструментальныя самадзейныя калектывы, музычная студыя, мастацкая галерэя, літаратурна-выдавецкі аддзел. Беларускае таварыства глухіх падтрымлівае дзейнасць студый і гурткоў выяўленчага мастацтва, дэкаратыўна-прыкладной творчасці. У Гомелі і Магілёве штогод праводзяцца выставы "Вясёлка надзеі", на якіх экспануюцца творы дзяцей-інвалідаў (Варшанін У.М. *Вопросы творческой деятельности в Белорусском обществе инвалидов // Аператыўная інфармацыя па праблемах культуры і мастацтва: Навук.-інфарм. зб. — Мн., 1997. — С.30).*

Асобныя элементы разгледжаных новых тэхналогій выкарыстоўвалі ў даследуемы перыяд прадпрыемствы, арганізацыі і ўстановы культуры посткатастрофнага соцыуму. Аднак гэтая работа ажыццяўлялася без ведання сучасных тэхналогій, спосабаў дзейнасці і метадаў мастацка-творчай рэабілітацыі. Нізкая эфектыўнасць мерапрыемстваў устаноў культуры, скіраваных на аднаўленне здольнасці да сацыяльнага функцыянавання дэадаптаваных жыхароў Гомельшчыны і Магілёўшчыны, тлумачыцца адсутнасцю ў гэтым соцыуме кадраў, спецыяльна падрыхтаваных да рэабілітацыйнай дзейнасці сродкамі мастацтва.

Такім чынам, перад сацыяльнымі інстытутамі краіны паўстае вострая праблема насычэння сацыякультурнай сферы прафесійна падрыхтаванымі кадрамі, якім давядзецца працаваць у спецыфічных умовах адкрытага мікрасацыяльнага асяроддзя. Гэта павінны быць спецыялісты па аказанні сацыяльнай дапамогі насельніцтву, арганізацыі рознабаковай дзейнасці яго ў сферы вольнага часу, па вырашэнні выхаваўча-адукацыйных задач, карэкцыі паводзін і сацыяльнай рэабілітацыі асобных груп насельніцтва.

І.М.Стрыжонак, ст.выкладчык

УДАСКНАЛЕННЕ МЕТОДЫКІ ВЫКЛАДАННЯ КУРСА “БІБЛІЯТЭЧНЫЯ ФОНДЫ” ЯК АДЗІН СА ШЛЯХОЎ ФАРМІРАВАННЯ ПРАФЕСІЙНЫХ ВЕДАЎ СТУДЭНТАЎ (У КАНТЭКСТЕ ПАТРАБАВАННЯЎ СТАНДАРТЫЗАЦЫІ БІБЛІЯТЭЧНАЙ АДУКАЦЫІ)

У праекце дзяржаўнага стандарта вышэйшай адукацыі па спецыяльнасці Г.12.01.00 “бібліятэказнаўства і бібліяграфія” даецца характарыстыка зместу прафесійнай дзейнасці спецыяліста, якая прадугледжвае авалоданне тэхналогіяй фарміравання бібліятэчнага фонду, у тым ліку засваенне традыцыйных і сучасных метадаў яго